

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לרפואתו של מורנו

הרב אלישע בן בלחה ברטה וישליצקי שליט"א

רב שרבים צריכים לו

ראשי פרקים:

תורה גדולה לכל דורש \diamond תלמיד חכם - צריך שיחלה עצמו עליו \diamond תלמיד חכם עדיף ממלך \diamond זה לא מקרה, אלא סימן \diamond כל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות \diamond היגיעה בתפילה מזככת את האדם \diamond כל שאפשר לו לבקש רחמים \diamond אצל תלמיד חכם אין להסתפק בתפילה \diamond נבדל מן הגוף

תלמיד חכם - צריך שיחלה עצמו עליו

הגמרא בברכות² אומרת:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש - נקרא חוטא. שנאמר: 'גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם'.

אמר רבא: אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו. מאי טעמא? ...מהכא: 'ואני בחלותם לבושי' וגו'."

מי שבאפשרותו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, הוא חוטא, הוא עובר על מצוות 'ואהבת לרעך כמוך'. ואם מי שזקוק לרחמים הוא תלמיד חכם, צריכים הכל להצטער בדבר ולהיות כ'חולים' בדבר.

ומהיכן לומדים זאת, מדואג ואחיתופל שרדפו את דוד, והתאונן עליהם דוד ואמר: כשהם היו חולים לבשתי שק והתעניתי כדי שה' ירפא אותם, והם משיבים לי רעה תחת טובה. דוד המלך 'החלה' עצמו עליהם, מפני שהיו תלמידי חכמים³.

ניתן היה לומר שדוד המלך נהג מנהג חסידות ואין חובה בדבר, אך הואיל ויש בלבוש השק והעינוי משום בזיון ואינו כבוד המלכות, אם לא היה חייב בכך לא היה נוהג כן⁴, ואם כן מוכח שהיה מחויב לנהוג כך על פי ההלכה ולא נהג מנהג חסידות.

דואג האדומי קינא בדוד, שנא אותו ועשה ככל שניתן להכפיש את שמו. דואג טען כי רות המואביה, אשר ממנה נולד דוד, לא היתה ראויה לבוא בקהל, והרבה להקשות על חולקיו, וכמעט הכריעו חכמים כמותו, עד שברגע האחרון באה דרשת שמואל הנביא והכריעה: "מואבי ולא מואבית"⁵.

תורה גדולה לכל דורש

הרב אלישע הי"ו שותף ומחובר בחיבור פנימי אמיץ לבית המדרש שלנו, באופן אישי, ובימים אלה, כשהרב שוכב בבית הרפואה, וכולנו מתפללים לרפואתו השלמה, אבקש לגעת מעט בתורתו המיוחדת - תורה מלאה בעוצמה פנימית, בעומק וברוחב, במבט מכוון ומחנך, מרומם ומחכים, כראוי לדור התחיה והגאולה.

בדברי הראשונים¹ קיים מושג 'רב שרבים צריכים לו'. הרב אלישע ללא ספק נכנס תחת ההגדרה הזאת. הרב אלישע הוא יהודי שכולו 'כלל ישראל'. כל מחשבותיו ומעשיו מכוונים למקום אחד, להיות 'פועל עם א-ל', להקהיל קהילות בכל אתר ואתר ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים מתוך אמת של תורה ויראת שמים, תוך הרמת דגל התורה הגואלת בגאון.

כדרכם של אלקנה ושמואל הנביא, מכתת הרב אלישע את רגליו בין הגרעינים התורניים ומחבר את כולם לתורת הגאולה.

לפני מספר שנים ביקשו ממני להעביר שיעור בטירת הכרמל שבצפון, בואכה חיפה. השעה היתה תשע וחצי בלילה, ציבור לא גדול, ולהפתעתי אני מגלה בשיעור את הרב אלישע. הרב שמע שיש שיעור של שמעון כהן בטירת הכרמל, והוא היה ב"אזור", בעכו, מרחק של כשעה וחצי נסיעה, אז בדרך חזרה לירושלים הוא נכנס לשמוע שיעור...

כשנסעתי מבאר שבע לטירת הכרמל, הרגשתי שאני מוסר את הנפש על מסירת התורה, אבל אצל הרב אלישע זה דבר יום ביומו. כל המהות שלו היא, לכתת רגליים להרביץ תורה ולהביא תורה גדולה לכל דורש, גם אם מדובר באנשים מעטים ביותר.

בעזרת ה' יעמדו לו זכויותיו הרבות יחד עם 'צורך הציבור', ויפקח עיניו ויחזור לאיתנו הראשון, ירביץ תורה ברבים וילך שוב ממקום למקום - לרומם, לחבר ולקרב, למען שמו באהבה.

² ברכות יב ע"ב.

³ ראה סנהדרין קו ע"ב.

⁴ ראה בניהו ד"ה אלא.

⁵ ראה יבמות עז ע"א.

¹ ראה תוספות ברכות לד ע"א.

החסידות¹⁶ ההשגחה הפרטית היא גם בשאר הברואים. וכך אמרו חז"ל במסכת **שבת**¹⁷: "יושב הקדוש ברוך הוא זון מקרני ראמים ועד ביצי כינים".

מרון הרב קוק מחדש בסוגיה זו, שהפרטים הם הופעות של הכלל, וככל שהכלל מתרומם ומגיע יותר ויותר למדרגה הראויה לו כך ההשגחה הכללית חודרת ומתגלה בפרטים¹⁸.

תנועות החיים אינן מקריות, הכל מכוון ומדויק. העובדה שתלמיד חכם אהוב ויקר לליבנו, שוכב כעת בבית חולים, איננה לחינם, היא צריכה לעורר משהו בקרבנו.

"ומאחר שמתדבקים גם כן אל בחירת האדם שיוציאים אל הפועל לתכלית הטוב, אם כן בהתעלם האדם ולא יפיק את התכלית, הוא חומס חוק המקרה ההוא מהטוב העומד להיות נפעל על ידו, ועל כן כאשר חוק עולם שם ארון כל המעשים שתהיה התפילה מכוננת עמודי המוסר והדעת את ה', ועל כן היא מועלת להפיק התכלית והבקשה, שבה תשלם תכלית המוסרית שלה.

אם כן בודאי בכל מקום שתפגוש צורך התפילה, וההתעוררות להיות ראויה שתמצא, שם ידענו ברור שכבר היא דרושה עבור התכלית המוסרית המתפשטת ממנה.

על כן כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו, הרי הגיעו המקרים במסיבותיהם שיהיה לו יחס ידיעה וקירוב זמן ומקום להצריך לרחמים, כבר נודע לנו מזה, שהטובה שתצא על ידי מילוי חוק ההרגש הקדוש של בקשת התפילה חסרה היא, ואם לא ימלא נקרא חוטא, שבדאי ישאר חסרון זה השלימות לעצמו, וגם אפשר שיחסר לזולתו, בהיות המצב הכללי מורה שצריך שיעזר חברו על ידי תפילה היוצאת מלבבו דווקא".

כשאדם רואה שרעהו חולה, זה לא מקרה, אלא סימן. ריבוננו של עולם מסמן לו שכעת הזמן להפיק דבר טוב ולהתעורר לתפילה. הקב"ה מאותת לו שברגעים אלה התפילה שלו חשובה, עבור חברו ועבור העולם כולו.

הקב"ה משדד מערכות שלמות כדי שפלוני יהיה מופעל, יתרשם, יטלטל, ויצא מאדישותו. ואם האדם נשאר אדיש, יש צורך בטלטלה גדולה יותר.

כשחסרות תפילות בעולם, הקב"ה תובע את מילואן. התפילה היא החיבור בין הנבראים לבוראם, וכשהברואים מתרחקים מבוראם, הקב"ה מגלגל ומסובב ומסייע בעדנו לעשות מעשים שישבו אותנו אליו. הקב"ה מזמן לנו נסיבות חיים שמביאים אותנו לתבוע יותר קודשה, יותר שייכות לתפילה ולזיכון המידות, יותר רוממות ויותר קרבת ה'.

מי שנשאר אדיש לנסיבות החיים שה' יתברך מגלגל לפתחו - "נקרא חוטא". ה'חטא' הוא ביטוי לחיסרון ולהחטאת המטרה.

עד כדי כך הרשיע דואג עד שנמנה בין ארבעה "הדיוטות" אשר אין להם חלק בעולם הבא⁶. ועם כל זה דוד המלך 'החלה' עצמו עליו כי סוף סוף היה גדול בתורה, כפי שדרשו חז"ל⁷: "אדומי" - שהיה מאדים פני הכל בהלכה, "אביר הרועים" - ראש הסנהדרין. ואמנם תורתו היתה "מן השפה ולחוץ"⁸, אך תורה היתה בו.

מעין זה אומרים חז"ל על אחיתופל. אחיתופל היה חכם, אך בעל מידות מקולקלות, "איש דמים ומרמה"⁹. ואף הוא נמנה עם ה"הדיוטות" שאין להם חלק בעולם הבא¹⁰. אך יחד עם זאת דוד נוהג בו כבוד מפני שלימדו שני דברים, "מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו"¹¹.

תלמיד חכם עדיף ממלך

על דברי הגמרא בברכות מעיר ה"חתם סופר"¹²:

"במסקנא יליף מדוד המלך ע"ה, שענינה בצום נפשו על דואג ואחיתופל שהיו תלמידי חכמים, אם כן מוכח לכאורה כהתוספות, דתלמיד חכם עדיף ממלך, דאי לאו הכי איך רשאי המלך להחלות עצמו על תלמיד חכם, הלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אלא על כורחך תלמיד חכם עדיף".

דוד הוא מלך, ואף על פי כן הוא מחלה עצמו על תלמידי חכמים, ועוד על תלמידי חכמים כדואג ואחיתופל, שהגיעו ליד קלקול. מוכח מכאן שתלמיד חכם עדיף ממלך.

זה לא מקרה, אלא סימן

"בעין איה"¹³ מבאר מרון הרב קוק:

"כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש - נקרא חוטא. משרשי האמונה ויסודי החכמה האלקית הוא, לדעת שאין דבר שנעשה בעולם ויש ממנו תוצאות לגורל האדם המוסרי או החומרי שנעשה במקרה, כי כל המקרים כולם כשמודמנים בפגישתם, לתכלית מכוונת הם".

לפי הרמב"ם¹⁴ וראשונים נוספים¹⁵, ההשגחה הפרטית "אינה אלא באישי בני האדם בלבד", והנבראים האחרים, כל מה שקורה להם הוא "על פי המקרה המוחלט", וככל שאדם צדיק יותר כך הוא מושגח יותר. ואילו לפי גדולי המקובלים ובעלי

⁶ ראה סנהדרין פ"י, מ"ב.

⁷ מדרש תהלים נב, ג-ד.

⁸ ראה סנהדרין קו ע"ב.

⁹ ראה בראשית רבה לב, א.

¹⁰ סנהדרין שם.

¹¹ אבות פ"ו, מ"ג.

¹² שו"ת חתם סופר ח"ו ליקוטים סימן כט.

¹³ עין איה ברכות ח"א אות קסז.

¹⁴ מורה נבוכים ג, פרקים יז, יח, נא.

¹⁵ ראה רלב"ג מלחמות ה' מאמר רביעי; ספר העיקרים מאמר רביעי, פרק י'; ועוד רבים.

¹⁶ כתר יום טוב סימן קעט ואילך, בהוספות; שומר אמונים השגחה פרטית ז' ד"ה ועובדא; יהל אור לו, ז; אור התורה פרשת ואתחנן עמ' קצב; פרי הארץ פרשת בא עמ' מט. וראה שו"ת משנה הלכות ח"ז סימנים רפ"ט-רצ.

¹⁷ ראה שבת קז ע"ב.

¹⁸ ראה אורות הקודש ח"ב תקמט.

הרמב"ם ב"מורה נבוכים"²¹ כותב: "האדם מדיני בטבעו". מדיני פירושו חברתי. בעוד בעלי החיים מסתובבים כל אחד לעצמו, האדם הוא חברתי, הוא מדבר עם זולתו ויוצר שיח עם החברה האנושית.

כשאדם רואה שחברו איננו חש בטוב, מצוות ביקור חולים ומצוות אהבת ישראל עומדות לפתחו ומעמידות אותו בפני פרק שלם של עבודת ה'. ואם האדם נשאר אדיש לכך ומונע את עצמו מהדבר, "הוא מפסיד לעצמו ולזולתו".

היגיעה בתפילה מזככת את האדם

אדם שהתפלל ולא נענה, חז"ל אומרים: "יחזור ויתפלל, שנאמר: 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז, יד)²². תפילה דורשת מאמץ ויגיעה. כשאדם חוזר ומתפלל ומתייגע בדבר, הסיבה לכך איננה כדי שהקב"ה ישמע סוף סוף, הקב"ה שמע כבר בפעם הראשונה. היגיעה בתפילה פועלת על האדם ומקדמת אותו ומזככת אותו עד שנעשה ראוי לגילוי הטוב האלקי במציאות.

כל שאפשר לו לבקש רחמים

על לשון חז"ל: "כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש - נקרא חוטא", כותב רבי ישעיהו פיק, בספרו "אומר השכחה"²³:

"מאי כוונתו, וכי היכן מציינו צד שאינו אפשר? והכי הוא ליה למימר, כל שאינו מבקש רחמים על חברו נקרא חוטא, ובכך נראה דהמכוון על צדיק גדול בדורו שתפילתו נשמעת כגון רבי חנינא בן דוסא וחבריו. על אלו אמר כל שאפשר לבקש רחמים וכו', שתפילתו על הרוב אנו חוזרת ריקם".

בפשטות כל אחד יכול "לבקש רחמים על חברו". מלשון חז"ל "כל שאפשר לו", לומד בעל "אומר השכחה", שאין הכוונה לכל אחד אלא למי שמדרגתו הרוחנית היא כרבי חנינא בן דוסא ש"אפשר לו לבקש" ובקשותיו על פי רוב מתקבלות. לא כל אחד "אפשר לו לבקש", ולכן דברי חז"ל אלה לא נפסקו להלכה ברמב"ם, בר"ף וברא"ש.

אצל תלמיד חכם אין להסתפק בתפילה

ממשיך מרן הרב קוק ב"עין איה" שם²⁴:

"ואם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו. הנהגת כל אדם ישר טבעי, היא על פי תכונותיו הטבעיות, שבכלל 'עשה האלקים את האדם ישר'. וכשהאדם נזהר מלקלקל בידיו כוחות נפשו יהיה ישר וטוב, אם שיתדבק בו חסרונות גופניים, אבל הטוב הטבעי

כל שאינו מבקש את החולה - גורם לו שימות

הגמרא בנדרים¹⁹ אומרת: "כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקש את החולה גורם לו שימות", ומבאר הרא"ש שם, שאם היה מבקש היה מבקש עליו רחמים ואולי היה מצילו מגזירת חוליו. מי שאינו מבקש את החולה ואינו רואה את צערו וכאבו ויוצא החוצה ובוכה ואומר: ריבונו של עולם, אנא שלח רפואה שלמה לחולי עמך, הוא כאילו שופך דמים ח"ו. "קצרו של דבר צריך לדעת שאין כל רגש דומה לחברו בפעולתו, כמו שאינו דומה לו בפעולותיו, והחובה להשתמש בכל רגש טוב להגדיל הטוב, ואז הוא מפיך את תכליתו הפרטית והכללית, ובהיות שמתעורר צורך של רגש טוב, ומונע אותו מהשלימו בבחירה, הוא דומה למונע צרכי הגוף לקיומו, שהעד על ההכרח הוא הרגש הטבעי הנקי. אלא שצרכי הגוף מגיעים אל הגוף, ורגשי הקשר שבין איש לחברו מגיעים בשורש הקשר המאחד את האנושיות לתכלית נשגבה המיוחדת, על פי צרכים החומרים שלהם ועל פי רגשותיהם הנפשיים".

לכל 'הרגש טוב' יש כוח להניע, ליצור שייכות וחיבור ולהגדיל את הטוב הפרטי והעולמי גם יחד. התכלית הפרטית היא שהאדם יהיה מתוקן והתכלית הכללית היא שהעולם יהיה מתוקן. שני הדברים קורים במקביל, הפרט והכלל הולכים ומשתכללים, הולכים ונהיים מתוקנים יותר.

כשמתעורר באדם רגש טוב והוא חונק אותו ולא נותן לו לבוא לידי ביטוי, דומה הדבר לאדם שבפיו דבר מאכל ובא אחר ומוציאו מתוך פיו. המאכל מקיים את האדם, וכשבא אחר ולוקח מאכלו, "הוא דומה למונע צרכי הגוף לקיומו".

בכל חברה ישנם צרכים חומריים. הקשר הנפשי בין איש לרעהו נבנה על ידי משחק משותף, אכילה משותפת וכדו', ומתגלה בשורשו כאשר השותפות מולידה שיתוף וחיבור למען תכלית נשגבה. ממשיך מרן הרב קוק:

"והנה ההרגשה הטובה הבאה לאדם על ידי התפללו על חברו, היא הרגשה מורכבת מידיעת השגחת ה' יתברך ותכלית ההנהגה האלקית בבריאה, שהיא לצד המעלה והמוסרי שבה, ורגש האהבה האמתית הפנימית אל זולתו, שהוא אחד משרשי המוסר הנדרש לתורה ולשכלול כל טוב.

ובהיותו מונע עצמו מהשתמש מהרגיש את נועם הרגש המורכב הזה בשעה המוכשרת, ודאי יהיה אבוד ממנו, וגם הטוב המוסרי שהיה נקנה על ידי צערו שהוא חסרונו של זולתו, היה סיבה חזקה ודבקה להשלים את החסר, ובהיותו מונע את הטוב ההוא הוא מפסיד לעצמו ולזולתו".

תפילה על חבר נובעת מאמונה עמוקה בהשגחת ה' על ברואיו ומאהבת אמת לזולתו. האהבה שבין איש לרעהו היא משורשי המוסר, היא לא אמצעי אלא מטרה, "מה אני מבקש מכם, האני מבקש אלא כדי שתהיו אוהבין זה את זה"²⁰.

²¹ מורה נבוכים חלק ראשון, עב; חלק שני, מ; חלק שלישי, כז.

²² ברכות לב ע"ב: "אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר: 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז, יד).

²³ אומר השכחה אות נט.

²⁴ אות קסז.

¹⁹ נדרים מ ע"א.

²⁰ תנא דבי אליהו רבה פרשה כו.

מסלק גופו כאשר יחלה עצמו בשביל התלמיד חכם שיש לו מדריגה השכלית הנבדלת מן גוף, לכך בשבילו צריך שיחלה עד שמסלק גופו, ודבר זה מבואר".

מדרגתו של תלמיד חכם היא נבדלת מן הגוף, ולכן כאשר תלמיד חכם נתון בצרה, הכל צריכים 'לחלות' עצמם עליו.

על הרב אלישע ניתן בהחלט לומר שהוא תלמיד חכם 'נבדל מן הגוף'. כל מי שמכיר את הרב אלישע יודע, שאצלו אין חשבונות של גוף. הוא עובר ממקום למקום ומעביר שיעורי תורה, בלי ארוחת צהריים ובלי ארוחת ערב. זה לא חלק מלוח הזמנים. הרב אלישע עסוק בהנחלת התורה הגואלת, הוא עובר ממקום למקום ונותן כוח ותוקף לכל הופעת הגאולה, ומלמד על סדרי הגאולה והתחיה בדור המיוחד שבו אנו חיים.

הרב אלישע מחנך אותנו לתורת אמת בעמקות וברוממות רוח. בעונה גדולה ובכשרון מיוחד הוא מצליח לרומם את שומעי לקחו, ציבור עממי יחד עם חובשי בית המדרש, כולם מרגישים שיש כאן דברי אמת היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב.

לא פעם הציעו לרב אלישע לכהן כראש ישיבה בישיבות שונות. פעם אמר לי בגילוי לב: לתפקיד 'ראש ישיבה' יש הרבה קופצים, אך למסור שיעור לחמישה אנשים פה וחמישה אנשים שם, בדרום, בצפון ובמרכז, לזה יש פחות קופצים - זה 'מת מצוה'.

הרב אלישע עמל במשך שנים לייצר תנועה של תורה בכל מקום ואתר, להוסיף חיים ולהעניק כוחות מחודשים, להגדיל את קול התורה ולחזק את הכוחות המקומיים. רבים חבים לו את ההצלחה והפריחה שהם זוכים לה בזכות מסירות נפשו של הרב אלישע על המשך העשייה והגדלת התורה במקומם.

בימים אלה נדרשת מאתנו עוצמה של תפילה ותורה, יראת שמים ועבודת המידות, כל אחד לפי כוחו ויכולתו, וב"ה נראה יחד בהחלמתו המהירה ונזכה לשמוע את קול תורתו, שלא יפסק, לא ממנו ולא מזרעו ולא מזרע זרעו עד עולם.

על כל פנים ינצח, כי כן חקק ה' יתברך שתהיה תעודת בריאת הטבע לטוב. אמנם כל זה הוא כל זמן שלא התרומם להיות איש שכלי, אבל תלמיד חכם השואף לדרכה של תורה, שהוא מתרומם על ההרגשות הטבעיות ופועל טוב למעלה מהרגש הטבעי על ידי אורה של תורה, על כן אם שבצערו של כל אדם ראוי לעורר בו ההרגש הטבעי להתפלל עליו, שעם זה יתעורר בו הרגש להשתתף בצערו ולבקש ישועתו.

אמנם אם תלמיד חכם הוא, צריך שיתגבר על ההרגש הטבעי וישום ליבו ורצונו לבקש ישועתו בהרגש עצום יותר מכפי כוחותיו הטבעיים, למען יכיר ערך התלמיד חכם ופעולתו בהיותו שלם בגופו ובכל אשר לו, שהוא על כן נעלה מכוחות הטבעיים הגופניים, על כן צריך שיחלה עצמו עליו".

האדם בטבעו הוא טוב והבריאה מטבעה היא טובה. כשאדם קם בבוקר אין לו צורך או רצון לרצוח ולשדוד ח"ו, אדם חפץ להתפרנס בכבוד ולעשות טוב לזולתו.

תלמיד חכם שכל שאיפותיו מרוכזות בתורה ויראת שמים, הוא מרומם את העולם הטבעי ומאפשר לתורה להופיע במציאות. אם בצערו של כל אדם ראוי לעורר את הרגש הטבעי ולהתפלל עליו, אצל תלמיד חכם אין להסתפק בתפילה, אלא נתבעות התרוממות רוח והתפעלות למעלה מן החושים הטבעיים, "לבקש ישועתו ברגש עצום יותר מכפי כוחותיו הטבעיים".

הופעה של תלמיד חכם במציאות, יש לה כוח. אין מדובר בהופעת חיים גשמית טבעית, אלא בהופעה של קודש שמרבה כבוד שמים ומביאה השראת שכינה בישראל.

נבדל מן הגוף

המהר"ל ב"נתיבות עולם"²⁵ מבאר גם הוא את דברי הגמרא בברכות, וכה דבריו:

"והוסיף רבא, שאם הוא תלמיד חכם צריך שיחלה עצמו עליו. פירושו, התלמיד חכם שיש לו מעלה עליונה הוא מעלת השכל הנבדל, צריך האדם להתגבר בתפילתו עד שיחלה עליו, שבוה

²⁵ נתיבות עולם נתיב גמילות חסדים פרק ד.